

# A POLGÁRI PERES ELJÁRÁS KIALAKULÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI ÉS A POLGÁRI PER KEZDETE MAGYARORSZÁGON – A PERGÁTLÓ KÖRÜLMÉNY (KIFOGÁS) A HAZAI ELJÁRÁJSJOGBAN

LUGOSI JÓZSEF  
doktorandusz (ELTE ÁJK)

## Bevezetés

E tanulmány a teljesség igénye nélkül és nem kizárólag jogtörténeti aspektusból kanyarodik vissza a folyamat hazai kezdetéhez. A polgári per (polgári peres eljárás) kialakulásának bemutatásában két szempontot helyez előtérbe: *az ügy bírója milyen szerepet töltött be a magánjogi tárgyú jogvitában, az eljáró bíró, és az alperes számára milyen lehetőség állt rendelkezésre a pergátló körülmény figyelembe vételére, a pergátló kifogás előterjesztésére.* A két részre osztott tanulmány második része – a rendelkezésre álló keretek között – eljárási törvényeinkben vizsgálja a pergátló kifogás (körülmény) intézményét (polgári per kialakulása←→polgári per létrejöttének megakadályozása).

## 1. Az államalapítás utáni időszak – korai középkor (1000-XIII. század közepe)

A nemzeti időszak jogérvényesítési rendjéről kevés információ áll rendelkezésre.<sup>1</sup> „*A magyar per eredete máig nem tisztázott kérdés. Annyi bizonyos, hogy nem hazai földön, hanem germán és egyházjogi elemekből fejlődött*<sup>2</sup> ki

<sup>1</sup> <http://majt.elte.hu/Tanszékek/Majt/Magyar/%20JogtorteNET/torvenykezesijog/peresel...> 2013. 01.28.

<sup>2</sup> Béli Gábor szerint a Karoling-korszakban kifejlődött *germán per elveit követve alakult ki az a peres eljárás, amelyre forrásaink vannak.* Vö. BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet – tradicionális jog.* Budapest–Pécs, Dialóg-Campus, 269.

az a formája, melyet a XIII. és a XIV. századi okleveleinkből megismerünk. Hogy mikor és minő intézkedésekkel vette át jogunk a per idegen intézményeit, azt nem tudjuk, és aligha fogjuk megtudni, mert ez abban a korban mehetett végbe, melyből írásbeli emlékek nem maradtak reánk”.<sup>3</sup> Az eljárás valószínűsíthetően magánkezdeményezésű volt (bár már a hivatalbóli eljárást is alkalmazták). A polgári és a büntetőeljárás ekkor még több évszázadon keresztül nem különült el egymástól.<sup>4</sup> A hazai eljárásban a XIII. századtól kezdődően következett be érzékelhető változás: megnőtt a permenettel foglalkozó normák száma, az eljárás szabályozottabbá vált.<sup>5</sup> A per már ebben a korban is idézéssel kezdődött. A hivatalbóltság jószerével ismeretlen volt, ezért az idézés teljesítése a *poroszló* (*pristaldus*) feladata volt.<sup>6</sup> A perben a XIII. század óta csak akkor kellett személyesen megjelenni, ha a felet az idézési parancs erre kötelezte, egyébként mindenki küldhetett maga helyett képviselőt, ügyvédet (*procuratort* vagy *prókátort*).<sup>7</sup> A per *feleletváltással* kezdődött, a kezdeményező, majd a perbehívott nyilatkozott, a bíró először arról döntött kit terhel a *bizonyítás*, a felek egymással egyezséget is köthettek. Ekkor még ismeretlen volt az „aki állít, az bizonyít” elve. A bizonyítás célja nem az anyagi igazság kiderítése volt, a bíró megelégedett a fél szavahihetőségének vizsgálatával. A formális bizonyítás eszközeit az eskü és az istenítéletek (vízpróba, vaspróba, perdőntő párbaj) alkották. A jogvita már ebben a korban is *ítélettel* zárult. *Az ítéletet nem a bíró hozta*, azt, mint a formális bizonyítás eredményét, *ő hirdette ki*. A döntés nem mérlegelés eredményeként született, ezért a *jogorvoslat* ismeretlen volt. *A bíró ellen lehetett kifogással élni: az ítélet megtagadása vagy elfogultság miatt*.<sup>8</sup> Az ítéletet

<sup>3</sup> ECKHART Ferenc: *Magyar Alkotmány- és jogtörténet*. Budapest, Osiris, 2000. 322.

<sup>4</sup> Kengyel Miklós mutat rá arra, hogy a germán és a frank jogra volt jellemző, hogy a polgári és büntető jog nem különült el egymástól. „*A bíró feladata az volt, hogy őrködjön az eljárási formások megtartása felett* és megszabja azt, hogy melyik félnek mit kell bizonyítania.” Ld. KENGYEL Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*. 11., átdolgozott kiadás. Budapest, Osiris, 2012. 21. „A kora feudális állam kialakulása igen sok tekintetben a frankokhoz kötődik, akik állami berendezéseikkel mintegy utat mutattak, *modellt jelentettek a kora középkorban*.” Ld. KAJTÁR István: *Egyetemes állam- és jogtörténet*. Budapest–Pécs, Dialóg-Campus, 2005. 3. átdolgozott kiadás 58.).

<sup>5</sup> 1222. évi II. törvénycikk (*Aranybulla*): Hogy senki perbehívás nélkül el ne marasztassék; 1222. évi VIII. törvénycikk minden olyan személyre kiterjeszti a nádorispán bírói (ítélkezési) hatalmát, aki „országunkbéli” (Forrás: 1000 év törvényei. Complex);

<sup>6</sup> <http://majt.elte.hu/Tanszékek/Majt/Magyar/%20JogtorteNET/torvenykezesijog/peresel...> 2013. 01.28.

<sup>7</sup> ECKHART i. m. 324.

<sup>8</sup> Már Szent István törvénye is kimondta, hogy az a vitéz, aki az ispán ítéletét megveti, és a királyhoz fordul, hogy az ispánt hamis bírónak láttassék, 10 arany pénzzel köteles adózni az

a pernyertes félnek kellett *végrehajtania*.<sup>9</sup> „A régi peres eljárás szóbeli volt, és nem más, mint a felek küzdelme egymással. Azért a neve *duellum, litigium*. A XIII. század második felétől *causa*. A felek neve *litigantes*, illetve *causantes*. A bíró a felek küzdelmének inkább csak szemlélője, és annak eredményét állapítja meg.”<sup>10</sup> „A bíró szerepe eléggé passzív, inkább csak a perbeli formák betartására ügyel.”<sup>11</sup> „[...] A bíró csupán a felek küzdelmének a szemlélője volt, perbeli jogosítványa arra korlátozódott, hogy valamelyik félnek odaítélje a bizonyítást.”<sup>12</sup>

## 2. Eljárás a rendi korszak kezdetétől Mohácsig (a XIII. század közepétől 1526-ig)

A rendi elkülönülésnek meghatározó szerepe volt az igazság érvényesítésében. Az eljárásjog területén jellemzővé vált a *partikularizmus*, amely a XIX. századig jellemezte a magyar jogéletet. Az írásbeliség elterjedésével már fejlettebb eljárási formák alakulhattak ki. A per fontos feladata lett a *valóság feltárása*. A XVI. századra már kialakult a jogvita elbírálására jogosult szervek közötti munkamegosztás (büntetőügyekben: *sedria* (törvényszék)). A XVI. századra már markánsabban különültek el az eljárás egyes szakaszai: *idézés, perfelvétel, perbebozsátkozás, bizonyítás, ítélethozatal és végrehajtás*. Ennek oka, hogy a királyi törvényhozás Hunyadi Mátyás (1458–1490) idejében nagyobb figyelmet szentelt az eljárási kérdésekre,<sup>13</sup> egyre több dekrétum született, amelyek perbeli szabályokat határoztak meg. Az *idézés* (*citatio*) lassan írásbelivé vált. A felek vagy képviselőik a bíróság előtt megjelentek, egyúttal a felperes szóban is előadta keresetét (*perfelvétel*). A *perbebozsátkozás* (*litis contestatio*) a per önálló

*ő ispánjának* (Szent István Király Dekrétumainak Második Könyve 43. fejezet. In: *1000 év törvényei*. Complex).

<sup>9</sup> <http://majt.elte.hu/Tanszékek/Majt/Magyar/%20JogtorteNET/torvenykezesijog/peresel...> 2013. 01.28.

<sup>10</sup> ECKHART i. m. 327.

<sup>11</sup> CSIZMADIA Andor – KOVÁCS Kálmán – ASZTALOS László: *Magyar állam- és jogtörténet*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1991. 274.

<sup>12</sup> BÉLI i. m. 269.

<sup>13</sup> *1471. évi XIV. törvénycikk*: a bírák a pereket bírálják el és meghatalmazottakul vagy ügyvédekül ne perlekedjenek; az ellenök emelt panaszt a király vizsgálja meg, s a bűnösök bűnhődjenek; *1481. évi XVII. tc.*: az egyházi bírák ne általános idézéseket és megintéseket adjanak ki, hanem olyanokat, a melyekben az idézendők megvannak nevezve és az ügy meg van jelölve; *1486. évi IV. törvénycikk*: a birtokjogok dolgát érintő minden pert négy nyolczados törvényszakban be kell fejezni; *1486. évi V. törvénycikk*: a peres felek minden peres ügyben egyezkedhetnek (Forrás: *1000 év törvényei*. Complex)

szakasza, az érdemi eljárás kezdete, ha a bíróság alaptalannak találta az alperes *pergátló kifogásait*. Alperes vitathatta a. felperes jogát a) a perindításra; b) hivatkozhatott elévülésre; c) kérdésessé tehetette a bíróság hatáskörét és illetékességét; d) a bíró elfogulatlanságát. Ha a bíróság a kifogásnak helyt adott a *per megszűnt*. A *bizonyítás* célja: a valóság megismerése, a történeti tényállás felderítése volt, amelyben háttérbe szorultak a formális bizonyítási eszközök, az oklevelek (jogbiztosító iratok) szerepe jelentős mértékben növekedett. Ismerték az előzetes bizonyítást, a szemlét, és az eskü továbbra is fontos bizonyítási eszköz maradt. A jogerős *ítéletet* egy éven belül kellett végrehajtani. A nemesi jogban később alakult ki, de a *Tripartitum* már rögzítette a *fellebbezést*, mely alapján az országos bírák döntései ellen jogorvoslatért a királyhoz lehetett fordulni.<sup>14</sup> „A per (causa) ekkor már az ügy tisztázását, az igazság bírói kiszolgáltatását jelentette. A bíró szerepe is jelentősen megváltozott, jogosítványai révén a per vezetője lett.”<sup>15</sup> Werbőczy bírónak azt a személyt nevezi, aki a *törvény kiszolgáltatásának tisztével bír, aki igazságot szolgáltat a népnek*.<sup>16</sup> Bírónak sokáig csak azt a személyt hívták, akinél hatalom volt, hogy *adott esetben igazságot szolgáltatassék*.<sup>17</sup>

### 3. Peres eljárás magánjogi jogvitákban 1526-1848 között

A szervezett jogérvényesítés legfontosabb változását ezen időszakban az *írásbeli és a szóbeli per egyre határozottabb elkülönülése jelentette*. Ekkor következett be a *polgári peres- és büntetőeljárás szervezeti és eljárási elválasztása*. A Habsburg-korban a perek *négy típusa* különböztethető meg: 1. az írásbeli polgári per (amelyben csak az ítélethirdetés volt nyilvános); 2. az írásbeli szóbeli per (a követelés szóbeli előadása, amelyet a bíró foglalt írásba); 3. az írásbeli büntetőper és 4. a szóbeli büntetőper.<sup>18</sup> Az írásbeli vagy ünnepélyes per (*processus solemnis*) megindítása a régi perbe hívó parancs helyett a per tárgyát részletesen megjelölő keresetlevélnek az illetékes bírósághoz felperes (*actor*) általi benyújtásával történt. Ezt követően tűzte ki a bíróság a perfelvétel határnapját, és arra

<sup>14</sup> <http://majt.elte.hu/Tanszékek/Majt/Magyar/%20JogtorteNET/torvenykezesijog/peresel...> 2013. 01.28.

<sup>15</sup> BÉLI i. m. 269.

<sup>16</sup> WERBŐCZY István: *Tripartitum - a dicsőséges Magyar Királyság szokásjogának Hármaskönyve*. Budapest, Téka, 1990. 50.

<sup>17</sup> HAJNIK Imre: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád-és vegyesházi királyok alatt*. Budapest, 1899. 147.

<sup>18</sup> <http://majt.elte.hu/Tanszékek/Majt/Magyar/%20JogtorteNET/torvenykezesijog/peresel...> 2013. 01.28.

a keresetet is magában foglaló idézőlevéllel megidézte az alperest (*in causam coactus, incattus*). Az írásbeli per nem a bírói tanács előtt zajlott, hanem az ún. *pertárban*, bírói felügyelet mellett. A bíróság az írásbeli perben a felek személyes meghallgatása nélkül, pusztán az iratok alapján döntött, a meghozott végítéletet (*sententiát*) nyilvánosan hirdették ki.<sup>19</sup> A szóbeli per a felsőbb fórumokról kiszorult, főként a községi bíró előtt, az úriszéken, a szolgabírói és az alszolgabírói széken alkalmazták kisebb összegű polgári követelések gyors elbírálására. A szóbeli vagy sommás perben a. keresetlevelet nem kívántak meg, a panaszt szóban is elő lehetett adni, s azt a) a bíróság írásba foglalta; b) az alperest a megyei vagy községi esküdt a panasz másolatának kézbesítésével idézte meg; c) a kitűzött határnapon megjelent feleket a bíró meghallgatta és a tényállás megállapítása után kimondta az ítéletet, amely ellen fellebbezésnek volt helye.<sup>20</sup> A XVI. század elején rögzült perjogi elvek – főként *Werböczy István Tripartitumának és Kitonich János Directio Methodicájának köszönhetően* – változatlanul érvényesülhettek 1848-ig.<sup>21</sup>

## 4. A modern polgári perrendtartás kialakulása és rendszere

**4.1.** A modern polgári eljárásjog kialakulásának gyökerei Magyarországon a reformkor idejére datálódnak. A kialakulóban lévő polgári átalakulás csíráit rejtő árutermelés érdekeit már egyre kevésbé szolgálhatta az igen költséges és hosszú írásbeli per. Az első változást a perjogban a kor igényeit kielégítő Deák Ferenc által kezdeményezett váltótörvény, az 1840. évi XV. tc., és az ebben szabályozott váltóeljárás megalkotása jelezte.<sup>22</sup> A polgári állam- és jogrendszer alapjait 1848. évi áprilisi törvények rakták le, de a polgári perjog tekintetében nem hoztak széles körű változást, eltörölték ugyan az úriszéket, és a szolgabíró, illetve a megyei ítélőszék hatáskörébe utalták a jobbágyság pereit, de a polgári viszonyokhoz igazodó polgári eljárási törvény megalkotására a polgári forradalom és szabadságharc bukása miatt nem kerülhetett sor. A neoabszolutizmus idején a pereket a Magyarországon is felállított császári bíróságok előtt, az osztrák

<sup>19</sup> CSIZMADIA–KOVÁCS–ASZTALOS i. m. 284.

<sup>20</sup> Uo.

<sup>21</sup> BÉLI i. m. 285.

<sup>22</sup> A korabeli jog nagyszabású összefoglalást adta: FRANK Ignác: *A közigazság törvénye Magyarhonban*. 1–2. c. munkájában (Pest, 1845-1846.). Frank Ignác *különítette el elsőként az eljárási jogot az alanyi magánjogtól* Vö. LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2002. 89.

eljárási szabályok (*Provisorische Civilprocessordnung für Ungarn, Croatien, Slavonien, die serbische Woiwodschaft und das Temeser Banat* (1852)) szerint folytatták le. Az Országbírói Értekezlet által 1861. január 23.-március 8-a között megalkotott Ideiglenes Törvénykezési Szabályok – az 1848-s törvényekből kiindulva – elvetették az osztrák abszolutizmus perjogát, és hatályukban visszaállították a reformkori, ide vonatkozó törvényeket, és a feudális peres eljárásban kialakult szokásjogot is. Az 1867-es kiegyezést követően az Andrássy-kormány igazságügy minisztere, Horvát Boldizsár (1867–1871) már a kiegyezés évében benyújtotta a képviselőház elé a polgári törvénykezési rendtartásról szóló javaslatot, amely számos módosítással és kiegészítéssel a következő évben, 1868. évi LIV. t.cz.-ként került elfogadásra.

**4.2.** A korábbi szabályokhoz képest korszerű polgári eljárásjog alapjait a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában született 1868. évi LIV. t.cz. (Ptrs.) fektette le. *A szabályozás átmeneti jellegű volt*, de felszámolta a szokásjogi normákon alapuló perjogi gyakorlatot. A bírói fórumok szigorúan ragaszkodtak az ügyfelek rendelkezési jogosultságához. Az eljárásban a formális jogegyenlőség érvényesült. A korabeli peres eljárás *sommás (járásbíróság előtti)* vagy *rendes (törvényszék előtti)* eljárás volt, amelyekben a közvetlenség elve nem érvényesült és továbbra is a kötött bizonyítási rendszer maradt fenn.<sup>23</sup> Az írásbeliségen alapuló törvény korszerűtlensége és nehézkessége hamar megmutatkozott.<sup>24</sup> Az eljárási törvényt továbbfejlesztő jogszabályok közül az első Wekerle-kormány igazságügy-minisztere, Szilágyi Dezső (1889–1895) kezdeményezésére magalkotott sommás eljárásról szóló 1893. évi XVIII. tc. (Setv.) volt a legjelentősebb, amely érvényre juttatta a közvetlenség és a szóbeliség elvét, bevezette a bizonyítékok szabad mérlegelését, fenntartotta az eljárások két típusát.

**4.3.** A dualizmus-kori kodifikációs mozgalmak eredményeként született meg az átmenetinek szánt rendtartást felváltó – 1915. január 1-jén hatályba lépő – Polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. tc. A képviselőház határozata alapján már az 1880-s években megkezdődtek az új polgári perrendtartás megalkotásának kodifikációs munkálatai, 1885-re *Emmer Kornél* francia mintán alapuló és *Plósz Sándor* német hatást követő törvénytervezete is már rendelkezésre állt. A Polgári perrendtartás Plósz Sándor féle javaslata 1902-ben, majd ismételt átdolgozás után 1907-ben, végül 1910-ben került az Országgyűlés elé, majd a követ-

<sup>23</sup> CSIZMADIA–KOVÁCS–ASZTALOS i. m. 443–444.

<sup>24</sup> KENGYEL Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési jog a polgári perben*. Akadémiai Doktori Értekezés. Pécs, 2003. 136.

kező évben emelkedett törvényerőre.<sup>25</sup> Az új kódex *megszüntette* a korábbi *írásbeliségen alapuló eljárást*, az eljárásban a közvetlenség, a nyilvánosság, a szóbeliség és a bizonyítékok szabad mérlegelésének elve érvényesült. A per két részből állt: *perfelvételi tárgyalásból* (ahol az alperes előadhatta pergátló kifogását) és *érdemleges tárgyalásból* (ahol megtörtént bizonyítás felvétele és az ítélet kihirdetése). A Pp. három rendes perorvoslati formát ismert: a) felfolyamodást; b) fellebbezést; c) perújítást. A polgári per (polgári peres eljárás) kialakulásának és fejlődésének rövid bemutatása után nézzük meg a bíró és az alperes számára a per létrejöttének megakadályozására rendelkezésre álló törvényes lehetőségeket.

## 5. Az 1868. évi LIV. t.cz., az 1911. évi I.tc. és a hatályos 1952. évi III.tv. pergátló körülményre (perakadályra, pergátló kifogásra<sup>26</sup>) vonatkozó szabályai

### 5.1. A polgári törvénykezési rendtartás tárgyában született 1868. évi LIV. t.cz.<sup>27</sup> és a sommás eljárásról született 1893. évi XVIII. törvénycikk

A kor jogirodalma – német mintára – a per duális megosztását fogadta el (*percaesura*).<sup>28</sup> Ez a felismerés az első-átmeneti jellegűnek szánt–polgári eljárási törvényünkben még kevésbé mutatkozott meg. Az 594 §-ból álló törvény több jogterületre vonatkozó szabályokat is tartalmazott (végrehajtás, előzetes bizonyítás), meghonosította a magyar jogban – új intézményként – a *semmiségi panasz*-t. A törvény rendes eljárásra vonatkozó szabályai szerint a bíróság a kereset alapján mindkét félnek meghagyta: bizonyos napon és bizonyos órában a bíróság pertárában<sup>29</sup> a per felvételére meghatalmazott ügyvédek által jelenjenek meg.<sup>30</sup> A kereset benyújtása és a perfelvételi határnap közötti időtartam

<sup>25</sup> CSIZMADIA–KOVÁCS–ASZTALOS i. m. 447.

<sup>26</sup> *Prozesshinde Einrede*. In: *Magyar Jogi Lexikon* (szerk.: MÁRKUS Dezső.) VI. Pergátló kifogás (Zsupán) Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., 1907. 1. [a továbbiakban: *MJL*]

<sup>27</sup> Az első polgári eljárásjogi kódexről készült első összefoglaló munka: ÖKRÖSS Bálint: *Magyar polgári törvénykezési rendtartás*. Pest, 1870.

<sup>28</sup> A per caesurája a római per *in jure* és az *in iudicio* eljárásban való kettéosztásban nyert kifejezést, ld. V. Kiutalványozás–Perfüggőség. In: *MJL* i. m. 865.

<sup>29</sup> Einleitung der Streitverhandlung. In: *MJL* V. i. m. 865.

<sup>30</sup> Ptrs. 130. §

alatt az alperesnek már elő kellett terjesztenie *a bírói illetőség elleni kifogását*<sup>31</sup> és *a perköltség biztosítékra vonatkozó kifogását*.<sup>32</sup> A korabeli jogirodalom élesen különválasztotta a *per létrehozatalát (létrejöttét)* és a *per folytatásának a szakaszát*. A perfelvételi tárgyaláson azt kellett a bírónak eldöntenie, hogy a per folytatható-e az érdemleges tárgyalással. *Térfi Gyula* szerint a per lefolytatásához két tényálladék fordulhatott elő: 1) *a pernek a tényálladéka* és 2) *a perbevitt jognak a tényálladéka*. A perbeli cselekmények is kétfélék lehettek: a per létrehozására vagy pedig a per folytatására (a per érdemére) vonatkoztak. A per tényálladékának hiánya pergátló akadály (esetei: alkalmas pertárgy hiánya, perképesség-, perbeli cselekvőképeség hiánya, törvényes képviselő hiánya, bíróság szabályszerű megalakításának elmaradása, hatáskör és az illetékesség hiánya), jogkövetkezménye a per folytatásának végzés általi megtagadása volt, illetve a már véghezvitt perbeli cselekménynek (ítéletnek) a semmisségére vezetett. A perbevitt jog tényálladékának hiánya vagy be nem bizonyítása az ügy ítélettel való érdemi elutasítását eredményezte. A perben ezért mindig első kérdés volt, hogy megvan-e a per tényálladéka és nem akadályozza-e valamely pergátló körülmény a per létrehozását<sup>33</sup>. *Pergátló kifogásokat ténylegesen tartalmaz a törvény, de ezt az elnevezést a jogszabály nem tartalmazza, helyette a „perakadály”,<sup>34</sup> illetve „kifogás”<sup>35</sup> kifejezések jelennek meg.* A bíróság, ha ilyen, az eljárás további folytatását akadályozó körülményt észlelt: a keresetet „hivatalból visszautasította”,<sup>36</sup> az „eljárást folyamatba nem tehet”,<sup>37</sup> ill. az „eljárást meg nem indíthatta”.<sup>38</sup> Az első polgári eljárásjogi törvényünk a „kereset visszautasítása” jogintézményt a jogszabály szövegében csak példászerűen<sup>39</sup> említi. *A „pergátló kifogás” fogalmát a sommás eljárásról szóló 1893. évi XVIII. t.c. rendelkezései vezették be.*<sup>40</sup> Ha az alperes pergátló kifogással kívánt élni, ezeket a kereset előadása után együttesen elő kellett adnia és azokkal az érdemleges ellenkérelmének előterjesztése után csak annyiban élhetett, amennyiben oly akadályokra vonatkoztak, melyeket a bíróságnak az ítélethozatal előtt az eljárás bármely szakában hiva-

<sup>31</sup> 1881. évi LIX. t. cz. 16. §.

<sup>32</sup> 1893. évi XVIII. t.c z. 220. §.

<sup>33</sup> *MJL* V. i. m. 865. A „perfelvétel” szócikk *Térfi Gyula* munkája.

<sup>34</sup> *Ptrs.* 297. § 1., 2., 3.

<sup>35</sup> *Ptrs.* 97–99. §.

<sup>36</sup> *Ptrs.* 51. §., 92. §.

<sup>37</sup> *Ptrs.* 9. §.

<sup>38</sup> *Ptrs.* 8. §.

<sup>39</sup> *Ptrs.* 51. §, *Ptrs.* 92. § második bek.

<sup>40</sup> *Setv.* 27. § (1)–(6) bek.

talból figyelembe kellett vennie, vagy az alperes valószínűvé tette, hogy kifogásait korábban-hibáján kívül-nem érvényesíthette. A jogszabályban meghatározott pergátló kifogások:

1. a keresetbe vett jog érvényesítése egyáltalán nem tartozott polgári perútra, vagy a törvény szerint a polgári pert más hatósági eljárásnak kellett megelőznie;

2. az ügy nem tartozott a sommás eljárás hatálya alá, vagy a bíróság nem rendelkezett illetékességgel;

3. a kereset kézbesítését, vagy annak előadását megelőzően a jognak érvényesítése iránt, ugyanazon vagy más bíróságnál megindított kereset már kézbesítve lett, vagy kézbesítés helyett közlésre került, és a korábban megindított per még folyamatban van;

4. peres felek valamelyike saját képviselőjére nem volt jogosult, illetőleg hogy törvényes képviselője mellőzve volt vagy nem volt igazolva;

5. felperes az újabban megindított per előtt, a megelőző eljárásnak az 1868:LIV. tc. 69. §-a, valamint a jelen törvény 50. §-a alapján megállapított költségeit nem térítette meg;

6. a felperes, ha perköltség-biztosíték adására volt köteles, és e kötelezettségének nem tett eleget (9–12. §).<sup>41</sup>

Pergátló kifogás hiányában vagy elutasítása (elvetése) után az alperes az érdemi ellenkérelmét adta elő, a felek az ügy érdemében tárgyaltak.<sup>42</sup> A pergátló kifogást elutasító végzés ellen felfolyamodásnak nem volt helye, ha a pergátló kifogásnak a bíróság helyt adott, permegszüntető, illetve – önmaga képviselőjére nem jogosult fél törvényes képviselő nélkül járt el – eljárást félbeszakító végzést hozott, amely ellen felfolyamodásnak volt helye.<sup>43</sup> Ha a bíróság azért, mert az ügy nem tartozott a sommás eljárás hatálya alá, vagy mert az ügyre nézve nem rendelkezett illetékességgel, *a keresetet hivatalból visszautasította, vagy az eljárást megszüntette*: a perindítás magánjogi hatályai fent maradtak, ha felperes keresetét a visszautasító vagy megszüntető határozat jogerőre emelkedésétől számított 30 nap alatt az illetékes bíróságnál megindította.<sup>44</sup> *A sommás eljárásról szóló törvény „pergátló kifogás” jogintézményében ugyanazok az ügycsoportok fedezhetők fel, mint a hatályos Pp. keresetivel idézés kibocsátása nélküli elutasítása (1.,2.,3.) és a per megszüntetése intézményében szabályozott esetkörökben (4.,6.).*

<sup>41</sup> Setv. 27. §.

<sup>42</sup> Setv. 30. §.

<sup>43</sup> Setv. 28. § második bek.

<sup>44</sup> Setv. 28. § harmadik bek.

## 5.2. A Polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. t. cz. (I. Pp.)

A pergátló kifogásokat az új törvény már taxatíven meghatározza.<sup>45</sup> Ha az alperes pergátló kifogással kívánt élni, azt *a kereset előadása után és a perbebocsátkozása előtt* együttesen elő kellett adnia, azokkal utóbb csak annyiban élhetett, amennyiben olyan akadályra vonatkoztak, amelyeket a bíróság az ítélethozatal előtt *az eljárás bármely szakaszában hivatalból köteles volt figyelembe venni*, vagy az alperes nyomban valószínűvé tette, hogy a kifogásait korábban hibáján kívül nem érvényesítette.<sup>46</sup> A pergátló kifogásként érvényesíthető okok a sommás eljárásban meghatározott esetkörökhöz képest bővültek. Az I. Pp. további pergátló kifogásként határozta meg, ha az ügyben a választott bíróságnak kellett eljárnia,<sup>47</sup> és a perfüggőség kifogását.<sup>48</sup> Az eljárás bármely szakaszában *hivatalból figyelembe kellett venni*, ha a kereset érvényesítése általában nem tartozott polgári perútra vagy külön eljárásnak volt fenntartva, a polgári pert más hatósági eljárásnak kellett megelőznie, a perfüggőség kifogását, ha a felek valamelyikének nem volt perképessége, illetőleg törvényes képviselője mellőzve volt vagy nem volt igazolva, illetve ha a per nem tartozott a bíróság hatáskörébe, vagy a bíróság nem volt illetékes.<sup>49</sup> A pergátló kifogást a bíróság a törvényszéki eljárásban nyomban, a per érdemétől elkülönítetten tárgyalta és *ítélettel* határozott, a járásbírói eljárásban a pergátló kifogást a bíróság *végzésben* utasította el.<sup>50</sup> Ha a perfelvételi határnapot a pergátló kifogás tárgyalásának folytatása végett hosszabb időre el kellett halasztani, a bíróság – a felperes kérelmére – az új határnapot egyúttal az érdemleges tárgyalásra is kitűzhetette.<sup>51</sup> A bíróság a kifogás elvetése esetében a járásbírói eljárásban mindig, a törvényszéki eljárásban pedig az ellenfél kérelmére a határozat jogerőre emelkedése nélkül *köteles volt az eljárás folytatását elrendelni*.<sup>52</sup> Az alperes a pergátló kifogásokat a perbebocsátkozás után is előadhatta, a bíróság a felperes kérelmére elrendelhetette annak a per érdemével való együttes tárgyalását, és *a pergátló kifogást a végítéletben is elutasíthatta*.<sup>53</sup> Ha a bíróság a pergátló kifogásnak helyt

<sup>45</sup> I.Pp. 180. §.

<sup>46</sup> I.Pp. 180. § első bek.

<sup>47</sup> I.Pp. 180. § második bek. 4.

<sup>48</sup> I.Pp. 180. § második bek. 5.

<sup>49</sup> I.Pp. 180. § (3) bek.

<sup>50</sup> I.Pp. 181. § (1) bek.

<sup>51</sup> I.Pp. 181. § (2) bek.

<sup>52</sup> I.Pp. 181. § (3) bek.

<sup>53</sup> I.Pp. 181. § (4) bek.

adott a pert megszüntette, bizonyos esetekben további feltétel nem teljesítésekor (perképeség, illetve törvényes képviselő hiánya, a megelőző eljárás költségének meg nem fizetése, perköltség-biztosíték hiánya miatt).<sup>54</sup> A bíróság a pergátló kifogást a per érdemétől elkülönítetten tárgyalta: *ítélettel* döntött (járásbíróági eljárásban: *végzéssel*), ha a bíróság a pergátló kifogásnak helyt adott: *megszüntette a pert*,<sup>55</sup> → 1868. évi LIV. t.cz.:<sup>56</sup> a per érdeme: ítélet, minden más kérdés: végzés.

Magyary Géza a perelőfeltételeket két csoportra osztotta aszerint, hogy a felek kötelessége mire irányult: 1. bizonyos tényeknek, esetleg bizonyos cselekvényeknek fenn kellett állniuk, hogy a felperes kérhesse az alperes(ek) megidőzését, azt, hogy az *alperes perben állásra tartozzék* (*a per alapításának előfeltételei*); 2. bizonyos cselekvények, melyek ahhoz voltak szükségesek, hogy az egyik vagy másik fél a perben *a per befejezéséig „perben maradni” tartozzék* (*a per lefolyásának előfeltételei*).<sup>57</sup> A peralapítás előfeltételei is két csoportra oszthatóak, attól függően, hogy azok a per létrejöttéhez *múlthatatlanul szükségesek* (*szükségkép(pen)i előfeltételek*), vagy, amelyek a peralapításhoz *bizonyos esetekben szükségesek* (*esetleges előfeltételek*).<sup>58</sup>

### 5.3. A Polgári perrendtartásról szóló hatályos 1952. évi III. tv. (Pp.)

A hatályos Pp. „pergátló kifogás” elnevezést *nem tartalmazza*, de meghatározza azokat a perelőfeltételeket, amelyek a per létrejöttéhez szükségesek.

*Kétfokozatú rendszert* vezetett be: a bíróság a per létrejötte előtt<sup>59</sup> és azt követően<sup>60</sup> – az eljárás bármely szakaszában – hivatalból vizsgálja „pergátló kifogás (körülmény)” fennállását, arról *minden esetben végzésben* határoz.

Az eljárásjogi akadály fennállása – a hatályos Pp. szerint is – az ügy érdemi elbírálásának gátját képezi.

<sup>54</sup> I.Pp. 182. § (1) bek.

<sup>55</sup> I.Pp. 183. § első bek.

<sup>56</sup> Ptrs. 246. §

<sup>57</sup> MAGYARY Géza: *A magyar polgári peres eljárás alaptanai (perbeli cselekvények tana)*. Budapest, Franklin, 1898. 140–141.

<sup>58</sup> MAGYARY i. m. 142.

<sup>59</sup> Pp. 130. § (1) bek. a-j.

<sup>60</sup> Pp. 157. § a.-c.

## 6. Következtetések

Az eljárással (az eljáró bíróval) szembeni *kifogás* (*elfogultsági kifogás*) *intézménye* (és annak különböző nevű változatai) már a magánjogi tárgyú jogviták rendezésére irányuló eljárások kezdetétől fogva – folyamatosan – jelen vannak a magyar jogban.<sup>61</sup>

A polgári peres jogvitát eldöntő bíró a régi jogban az eljárás *passzív szereplőjéből* napjainkra már – több különböző eljárást befolyásoló hatás következtében – az eljárás *aktív részesévé* vált.

A modern (a szó szoros értelmében vett) polgári peres eljárás kialakulásakor már fennálltak azok az *eljárásjogi feltételek*, amelyek a jogvita érdemi elbírálásához (a hivatkozott *anyagi jogi előírások* fennállásának vagy hiányának megállapításához) szükségesek voltak.

Mindhárom eljárásjogi törvényünk rögzíti a *per létrejöttéhez szükséges feltételek – kétirányú – vizsgálatát (ennek lehetőségét)*, amely részben *hivatalból* történik, vagy az *alperes hivatkozik rá* (rég magyar jog: kifogás, 1911. évi I. tc.: pergátló kifogás, 1952. évi III. tv., Pp. 130. § (1) a.-j., 157. § a.-c.).

<sup>61</sup> A pergátló kifogás (körülmény) a német és az angolszász jogrendszerben is létező jogintézmény. A német jogban a *Prozessvoraussetzungen* (perelőfeltételek), illetve *Prozesshindernisse* (perakadályok), az angolszász jogban (common law) a 'demurrer', és az 'avowry' intézményei fordulnak elő, amelyek kifogásnak, ellenvetésnek, illetve perbeli kifogásnak (jogszerűsége való hivatkozásnak) nevezhetők. A német jogban valódi perelőfeltételek: 1. a bíróság joghatósága, 2. a peres felek képessége, hogy az eljárást önállóan tudják vezetni, minden eljárási cselekményt önállóan megtehessenek (*Postulationsfähigkeit*). Az érdemi ítélet meghozatalának további-általános (allgemeine) és különös (besondere)-előfeltételei vannak (*Sachurteilsvoraussetzungen*). Általános előfeltételek: 1., szabályszerű keresetindítás (§ 253 ZPO); 2., a bíróságra vonatkozó előfeltételek: a. polgári jogi jogvita, b. bírósági hatáskör (*sachliche Zuständigkeit*) és illetékesség (*örtliche Zuständigkeit*), illetve *internationale Zuständigkeit*; 3. a peres felekre vonatkozó előfeltételek (a., perbeli jogképesség, b. perbeli cselekvőképesség, c. az igény saját jogon való érvényesítése (*Prozessführungsbefugnis*), d. a jogi képviselő képviselői jogosultsága; 4. a pertárgyra vonatkozó előfeltételek: a. perfüggőség hiánya, b. jogerős ítélet hiánya (mindkét esetben ugyanazon felek között és ugyanazon pertárgy vonatkozásában), c. jogvédelmi igény-file:///C:/Users/lenovo/Desktop/prozesshindernis%20und%20prozessvoraussetzungen,%20demurrer%20-avowry/Zul%C3%A4ssigkeit%20einer%20zivilrechtl.%20Klage.htm-2013. április 7. A 'demurrer' jogintézménye Anglia és Wales hatályos jogában a keresetlélvél idézés kibocsátása nélküli elutasítását (*summary judgment*) jelenti, illetve a bíróság „érdemtelen kereset”-et (*unmeritorious claim*) törölheti (*strike out of the Particulars of Claim*). Az USA eljárásjogában (FRCP) az jogintézmény neve 'motion to dismiss' (12 (b) (6), néhány állam (Kalifornia, Virginia) bírósága előtt még érvényesíthető.- file:///C:/Users/lenovo/Desktop/prozesshindernis%20und%20prozessvoraussetzungen,%20demurrer%20-avowry/Define%20demurrer%20and%20Thesaurus.htm-2013. április 7. Az 'avowry' a korábbi cselekmény jogszerűségére való hivatkozás a későbbi perben (általában birtokháborítás miatt indult eljárásban, ill. bérbeadó-bérlő közötti jogvitában)-http://thelawdictionary.org/avowry/-2013. április 14.

A perelőfeltételek vizsgálata kérdésében való állásfoglalás: nem az ügy érdekében történő döntés, ezért annak elbírálása rendszerint nem *ítélet* határozati formában történt.

Az ősi magyar jog máig ható elve: *az ügy érdemének vizsgálata csak akkor következhet be, ha annak az eljárásjogi feltételei fennállnak.*